

nos društvenom i gospodarskom razvoju analiziraju aktualnu temu o izbjeglicama. Autori iznose stav kako je problem izbjeglica vrlo kompleksan i pun izazova na koji svi zajednički trebamo aktivno djelotvorno reagirati.

Karolina Matic

Alistar Edgar McGrath, *Znanost i religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015, 263 str.

Alistar Edgar McGrath jedan je od vodećih svjetskih teologa i kršćanskih apologeta, doktor molekularne biologije, predstojnik Katedre Znanost i religija na Teološkom fakultetu Oxfordskog sveučilišta te ravnatelj Oxfordskog centra za kršćansku apologetiku. Na hrvatskom su jeziku do sada bile prevedene tri njegove knjige: *Nepoznati Bog. Traženje duhovnog ispunjenja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2002., *Uvod u kršćansku teologiju*, Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Ex libris, Zagreb, Rijeka, 2006. i *Dawkinsonova iluzija?* Zagreb, Teovizija, 2012. Kršćanska sadašnjost objavila je još jedno njegovo djelo pod naslovom *Znanost i religija* koje predstavlja najsuvremeniji uvod u proučavanje ova dva područja koja, kako to autor ističe, »spadaju u današnjem svijetu među najmoćnije kulturne i intelektualne snage.« (str. 11.). Knjiga je prije svega zamišljena i namijenjena za čitatelje i studente bez ili s jako malo prethodnog znanja o znanosti i religiji, te njihovom složenom i uzbudljivom odnosu.

Knjiga je podjeljena na četiri dijela i 34 poglavlja, uz predgovor drugom izdanju, napomene o tome kako koristiti knjigu, uvod te zaključak. U prvom dijelu razmatra se povijesna pozadina, u kojem autor najprije pokazuje kako ne postoji temeljni model ili obrazac koji bi opisivao spomenuti odnos. Temelj-

na pogreška očituje se u tzv. »esencijalističkom« pristupu koji pretpostavlja da su znanost i religija ustaljeni i nepromjenjivi entiteti, da je metafora »ratovanja« metaobrazac kojim se treba promatrati njihov odnos, te da ne postoji razlika između ideja kršćanske teologije i određenih crkvenih figura. No te su pretpostavke opovrgnule povijesne studije koje su, prema McGrathu, pokazale različitost, povremenu nedosljednost i očiglednu složenost razumijevanja odnosa znanosti i religije. Taj odnos zapravo je često odražavao prevladavajuće kulturne, društvene, političke i ekonomske okolnosti, a ne toliko teološka ili znanstvena načela. Da bi se mogla razumjeti ta složena interakcija između znanosti i religije potrebno je najprije upoznati tri velike rasprave koje su uvijek iznova i danas prisutne. Prva je rasprava vezana uz opovrgavanje geocentrične paradigme i otkriće heliocentričnog sustava, što je dovelo do preispitivanja načina tumačenja određenih odlomaka Biblije. Druga rasprava odnosi se na znanstvenu revoluciju koju je lansirao Isaac Newton. Ideja prirode i svemira kao velikog stroja koji radi po utvrđenim zakonima na religijskom je planu dovela do ideje dizajna i Boga kao dizajnera, po čemu je posebno poznat William Paley, ali je isto tako bila podloga i za deizam. Treća rasprava donosi kratki prikaz razvoja evolucijske teorije Charlesa Darwina i religijska pitanja do kojih je ona dovela, kao što su pitanje shvaćanja biološkog poretka (statički ili dinamički), tumačenja Biblije u vezi s Knjigom Postanka, te pitanje statusa ljudskog roda koji ovom teorijom nije smješten iznad prirodnog poretka nego je njegov dio. Na kraju autor donosi četiri kategorije odgovora koje su se s obzirom na navedeno pojavile, a to su kreacionizam mlade zemlje, kreacionizam stare zemlje, inteligentni

dizajn i evolucijski teizam ističući kako su svi ovi izrazi otvoreni kritici.

Drugi dio donosi 12 općih tema važnih za ispravno razumijevanje navedenog odnosa. Budući da s jedne strane ne postoji univočna definicija religije, koje se i unutar sebe znato razlikuju što dovodi do njihovih brojnih te različitih stavova prema znanosti, a s druge strane ne postoji znanost kao neki uniformni entitet nego mnogo znanstvenih disciplina različite metodologije i područja istraživanja (usp. str. 14.), svaki pokušaj generaliziranja odnosa znanosti i religije nailazi na ozbiljne poteškoće. Prema kategorizaciji Iana Barboura, na kojega se autor poziva, moguća su četiri tipa odnosa. Prvi je strogo konfrontacijski model, izražen posebno u antireligijskih znanstvenika poput Richarda Dawkinsa, ali i konzervativnih vjerskih skupina unutar kršćanstva i islama. Drugi je model neovisnosti, kojeg su zagovarali neki autori poput Stephena Jay Goulda s konceptom »nepreklapajućih oblasti« i američki teolog Langdon Gilkey prema kojem teologija i prirodne znanosti predstavljaju različite i neovisne pristupe stvarnosti. Treći način je dijalog koji dovodi do većeg uzajamnog razumijevanja, a može se prepoznati u pristupima Ivana Pavla II., Johna Polkinghornea i spomenutog Barboura. Integracija bi predstavljala četvrti model odnosa. McGrath međutim opetuje kako je ta tipologija korisna samo kao gruba skica mogućih pristupa, ali da nema opće paradigme tog odnosa zbog složenih povijesnih, kulturnih i društvenih okolnosti.

McGrath ističe kako i znanost i religija nastoje pružiti najbolja objašnjenja opaženih pojava, no postavlja se pitanje nije li religija ipak više zauzeta spase-njem duše nego objašnjenjem stvari. Religija posjeduje objasnidbenu dimenziju, ali možemo reći kako je pogrešno očekivati da donosi propozicije kakve nam daju prirodne znanosti poput fizi-

ke i biologije. Između religijske i znanstvene dimenzije objašnjenja ne postoji identitet, već važne paralele. McGrath je u ovom dijelu knjige nastojao objasniti narav dokaza unutar znanstvenih teorija, te kao primjer slične argumentacije za dokazivanje religijskih uvjerenja prikazao tri argumenta za Božje postojanje uključujući neke njihove kritike: kozmologijski, teleološki i kalam argument. Autor je preferirao prikazati ova tri argumenta zbog njihovog važnog odnosa prema prirodnim znanostima, no mišljenja sam da je barem u kratkim crtama mogao prikazati i ostale argumente poput ontološkog i deontološkog. Čitatelj će se nadalje u ovom dijelu knjige moći upoznati s temama kao što su pitanje verifikacije i falsifikacije u znanosti i religiji, naravi metafizičkog i epistemološkog realizma te njegovim alternativima, o ideji stvaranja prisutnoj u mnogim religijama i prirodnim zakonima, teorijskim anomalijama u znanosti i religiji, raznim pristupima shvaćanja Božanskog djelovanja u svijetu kao što su deizam, djelovanje kroz sekundarne uzroke i procesna teologije, te mogućnosti prirodne teologije i njenim prigovorima. Posebno je zanimljivo poglavlje u kojem autor prikazuje uporabu modela ili analogija u znanosti i religiji. Tu se uočava važna paralela između ova dva područja jer oboje u svom diskursu koriste analogije koje predočavaju i posreduju složene i nevidljive entitete. Takav je primjer u znanosti model atoma koji se zasniva na Sunčevu sustavu. Teološki je pak najosnovnija ideja načelo analogije T. Akvinskog. McGrath nije propustio prikazati odnos između znanosti i drugih nekršćanskih religija, stoga posljednje poglavlje ovog dijela ukratko pruža prikaz interakcije znanosti i religije u judaizmu, islamu, hinduizmu i budizmu.

Treći dio knjige donosi prikaz suvremenih rasprava. McGrath započinje

razmatrajući pitanja poput toga dovode li prirodne znanosti nužno do ateizma, čine li nepotrebnim pozivanje na Božje postojanje u objašnjavanju stvari te je li znanstvena metoda kadra odgovoriti na pitanje o Božjem postojanju. Takvo stajalište zastupaju autori poput R. Dawkinsa i D. Dennetta. Središnje je zapravo pitanje o epistemološkom polazištu i granicama znanstvene metode, odnosno postoje li oblici znanja i izvan toga. Drugi autori poput nobelovca Petera Medawara i evolucijskog biologa S. J. Goulda kritiziraju takvo stajalište ističući kako znanost ima određene granice te ne može odgovoriti na pitanje o Bogu. Autor nadalje razmatra koje značenje za religiju imaju teorija Velikog praska prema kojoj je svemir imao početak što ukazuje na nekakvu srodnost s kršćanskom idejom stvaranja, antropijsko načelo koje pokazuje velik stupanj fine usklađenosti fizikalnih konstanti i tako upućuje na element kozmičkog dizajna, te ideja komplementarnosti u kvantnoj mehanici. Osobitost je ovog poglavlja što su u njemu u osnovnim crtama prikazane neke od najnovijih

disciplina kao što su evolucijska psihologija i kognitivna znanost religije.

Posljednji dio knjige donosi prikaz deset autora koji su posebno poznati po svojim doprinosima u znanosti i religiji. Redom se prikazuju ukratko karijere i određeni idejni aspekti znanstvenika, teologa i filozofa kao što su Pierre Teilhard de Chardin, Thomas Torrance, Charles Coulson, Ian Barbour, Arthur Peacocke, Wolfhart Pannenberg, John Polkinghorne, Nancy Murphy, Alister McGrath i Philip Clayton. U zaključku McGrath donosi nekoliko korisnih sugestija za dublje istraživanje ovog područja.

Upućenijem čitatelju neke formulacije koje se ponavljaju kroz knjigu mogu se činiti iritantnima, no to je zbog same naravi knjige. Vrijedno je i korisno što se nakon svakog poglavlja nalazi popis odgovarajućih djela koji uz dodatnu literaturu na kraju knjige pomaže u orijentaciji za daljnje istraživanje. Knjiga je pisana jednostavno i pregledno te je preporučujem svakome kao polaznu točku za dublje istraživanje.

Goran Stambolija